

Tilburg University

Laten we vooral ook opleiden voor de toekomst

van Driel, H.A.M.J.; van der Heijden, E.M.R.

Published in:

VakTaal: Tijdschrift van de Landelijke Vereniging van Neerlandici

Publication date:

2010

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

van Driel, H. A. M. J., & van der Heijden, E. M. R. (2010). Laten we vooral ook opleiden voor de toekomst.

VakTaal: Tijdschrift van de Landelijke Vereniging van Neerlandici, 23(1/2), 8-9.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Laten we vooral ook opleiden voor de toekomst

Aan de Universiteit van Tilburg start in september 2011 een nieuwe lerarenopleiding, o.a. voor Nederlands. Zowel de didactiek als de inhoud willen wij, met behoud van het goede uit het verleden, richten op de toekomst. En daar is alle reden toe.

We zijn het ons nauwelijks bewust, maar de Westerse samenleving is op alle punten fundamenteel aan het veranderen. Die veranderingen zijn zichtbaar in hele concrete uitingsvormen. Wie ze bestudeert, constateert een aantal lijnen waartoe het onderwijs en de opleiding tot leraar Nederlands in het bijzonder zich moeten gaan verhouden. We noemen een aantal lijnen.

Op het gebied van de politiek worden we hardvochtig gewezen op de teloorgang van het eurocentrisme, dat heeft afgedaan ten gunste van de globalisering. Europa en Amerika vormen niet het centrum van de wereld noch zijn hun democratische normen en waarden maatgevend voor wat er elders gebeurt. China en Azië met hun eigen aard vormen gelijkwaardige machtsblokken, zoals ook Afrika, het continent dat een groeiend zelfbewustzijn ontwikkelt.

De wetenschap en de experts verliezen hun aura van wijsheid en waarheid. De gemeenschap van mensen die zich betrokken voelen, lijkt meer genuanceerd kennis te gaan formuleren dan waartoe die ene deskundige in verband met dat ene lemma vanuit zijn ene perspectief in staat is.

In de kunsten is de discussie over het onderscheid tussen de kleine en de grote K geworden tot achterhoedegerommel, valt amateurkunst nauwelijks te definiëren als verschillend van professionele kunst, zijn de verschillende disciplines aan het samenvloeien en kunnen genreonderscheidingen in de prullenbak.

We kunnen deze observaties aanvullen met talloze andere. Wat is er aan de hand? We willen stellen dat het vertrouwde mechanistische wereldbeeld dat zo lange tijd het Westerse denken en doen met al zijn maatschappelijke consequenties heeft gedomineerd, aan het verdwijnen is.

Mechanistisch denken en handelen

In 1950 publiceert de wetenschapshistoricus E.J. Dijksterhuis (1892-1965) zijn boek *De mechanisering van het wereldbeeld*. Hij laat zien hoezeer vooronderstellingen uit de natuurwetenschappen hebben geleid tot een mechanistische voorstelling van de mens en zijn wereld. De wereld beschouwen we als een nauwkeurig uurwerk, als een doorgrondelijk

mechanisme. In dit wereldbeeld komt de werkelijkheid over als redelijk, analyseerbaar en beheersbaar. De werkelijkheid is transparant en overzichtelijk. Ons samenleven wordt bepaald door *top down* geformuleerde, duidelijke regels en richtlijnen en algemeen geaccepteerde normen en waarden. In dit wereldbeeld passen de grote klassieke verhalen met een heldere scheiding van goed en kwaad, van mooi en lelijk, van waar en onwaar.

Hierbij past ook het idee dat de geschiedenis kan worden opgevat als een chronologische vertelling. Zo'n vertelling ontwikkelt zich lineair: de ene gebeurtenis volgt op de andere, waarbij we altijd een logisch verband veronderstellen. Indien gebeurtenis B plaatsvindt, dan is deze verklaarbaar vanuit gebeurtenis A. Zo'n vertelling ontwikkelt zich teleologisch, naar een bepaald hoger doel toe.

Naast het mechanisme kan ook het schrift dienen als verhelderende metafoor voor dit mechanistische wereldbeeld. Het schrift is lineair opgebouwd en kent een hiërarchische ordening zowel op zinsniveau als op tekstniveau. Bij het schrift is er sprake van een auteur, een [schriftelijke] tekst en een lezer, waarbij alleen een hiërarchisch eenrichtingsverkeer van auteur naar lezer via de tekst mogelijk is. Het schrift legt vast en noodzaakt intellectuele vaardigheden als zoeken, vinden, analyseren en concluderen.

Dit wereldbeeld is eeuwenlang richtlijn geweest voor onze blik op de wereld en voor de inrichting van ons samenleven, ook van ons onderwijs. Ons onderwijs is veelal *top down* ingericht met de leraar en het studieboek als de deskundige. Weliswaar onderkennen we in theorie verschillende leerstijlen, maar in de onderwijspraktijk richten we ons op één leerstijl, waarbij we veelal in hetzelfde tempo dezelfde stof aan alle leerlingen overdragen.

De inhoud van het vak Nederlands ademt eenzelfde mechanistisch wereldbeeld. Cultuur blijft beperkt tot literatuur en hierbij richten we ons vooral op een min of meer eenduidige canon, samengesteld door experts. Het onderwijs in lees- en schrijfvaardigheid beperkt zich tot klassieke tekstsoorten als het opstel, essay en werkstuk.

Inmiddels rammelt het mechanistische wereldbeeld aan alle kanten. Het eurocentrisme kalft af zoals ook de hiërarchisch geordende politiek op nationaal niveau: de verschillende ideologieën die via coalitiebesprekingen tot een regeerakkoord moeten komen, lopen op hun einde. Het inzicht groeit dat verschillende

wegen kunnen leiden tot kennis en dat kennis werkelijk een dynamisch begrip is. Langzaam aan verschuift onze mechanistische blik op de wereld in de richting van wat we voorlopig een postmoderne blik zouden willen noemen.

Een postmoderne blik

Wanneer we de wereld anno 2010 vanuit een postmodern perspectief proberen te beschrijven, dan duiken termen op als gefragmenteerd, *bottom up*, simultaan, differentiatie en netwerken. Verzuiling, ideologieën, hiërarchieën en vaste structuren nemen in belang af. We krijgen oog voor maatwerk, zien met aandacht hoe een gebeuren vanuit verschillende perspectieven kan worden bekeken, en dragen ook ieder voor ons zelf bij aan kennisverspreiding en meningsvorming.

In de geschiedschrijving leidt deze blik tot een nieuw bewustzijn. Niet de weinige grote verhalen worden verteld, maar de zeer vele kleine. Deze verhalen worden nauwelijks oorzakelijk verbonden, maar worden geplaatst in een open systeem waarin zij blootstaan aan esthetische, sociale, economische en technologische krachten. De verschillende gebeurtenissen in heden en verleden beschrijven we niet teleologisch maar ontologisch; niet als een traject naar het hogere, maar als een complex van historische krachten dat op elk moment zijn betekenis in de eerste plaats aan zichzelf ontleent. Iets of iemand functioneert in een bepaalde tijd of ruimte, en betekent niet de zoveelste ontwikkelingsfase in de richting van een hoger doel.

Waar in het mechanistische wereldbeeld het mechanisme en het schrift als metafoor dienen, is dat voor een postmoderne blik het internet. Het internet is gezichtsloos en kent nauwelijks hiërarchie of eigendomsverhoudingen. Het internet kent begin noch eind, is een caleidoscoop waar miljoenen verhalen naast elkaar bestaan en waaraan een ieder zelf kan bijdragen.

Herbezinning

Het is niet voor niets dat vele mechanistisch gegroeide instituties zich herbezinnen op hun eigen functioneren. Denk aan de wetenschap, de publieke omroep, de krant, de bibliotheek, de muziekindustrie en de uitgeverij. Alle verliezen hun mechanistische aureool. Kennisontwikkeling, audiovisueel vermaak, nieuwsvoorziening, informatieoverdracht, productie en distributie van muziek en teksten, ze zijn niet meer voorbehouden aan de klassieke

instituten. In een postmoderne blik op de wereld passen niet-geïstitutionaliseerde vormen van kennisontwikkeling, hebben we permanent de beschikking over actuele bronnen als *Twitter* en *nu.nl*, heeft *Google* de bibliothecaris allang overtroffen in snelheid en betrouwbaarheid, en hebben bijvoorbeeld internetdiensten als *Youtube* en *Spotify* de muziekindustrie fundamenteel doen kantelen – een situatie waarvan uitgeverijen veel kunnen leren. Een belangrijke vraag is natuurlijk hoe het onderwijs zich verhoudt tot deze postmoderne ontwikkelingen.

Onderwijs in een postmoderne wereld

Het onderwijs in Nederlands alsook onze lerarenopleidingen zijn zich langzaam aan bewust geworden van de fundamentele veranderingen in onze samenleving en onderzoeken hoe zij hierop kunnen inspelen, zowel wat de didactiek als de inhoud betreft. Hierbij zijn o.i. in elk geval de volgende concepten van belang. Deze stippen we kort aan. Nadere uitwerking volgt in een ander verband.

Formeel leren naast informeel leren

Buiten het formele onderwijs hebben leerlingen bijbaantjes, plaatsen ze zelfgemaakte filmpjes op *Youtube* of hermonteren ze bestaand beeldmateriaal; bezoeken muziekfestivals, de bioscoop of zien dvd's, ze msn'en, bloggen, twitteren, hyven, facebooken, googlen, zijn deelnemer in het verkeer, sporten, maken deel uit van een gezin, enzovoort. We doelen op al die situaties waar geen formele leerdoelen zijn geformuleerd, maar die wel kunnen bijdragen aan formele leerdoelen in termen van kennis, vaardigheden en kritische reflectie. Naast differentiëren en

kennis delen [zie hieronder] zoekt de algemene didactiek naar wegen om informeel leren te kunnen integreren in formeel leren. Overigens zal dit een noodzakelijke strategie blijken te zijn, aangezien het formele leren - het geformaliseerde schoolonderwijs - aan belang zal inboeten.

Differentiëren en flexibiliseren

Het massamediale model van 'alles voor iedereen' - later genuanceerd tot 'op eenzelfde niveau', bijvoorbeeld 4 HAVO – kunnen we verder doordenken. En dan doelen we niet alleen op het daadwerkelijk integreren van de leercyclus van David Kolb (1939) waaruit sommigen vier leerstijlen afleiden. De marketing kan als voorbeeld dienen. Hier stappen we af van het statische doelgroepdenken. Ieder individu kent immers talloze kwalificaties die opkomen en verdwijnen. Sommige van deze kwalificaties groeperen we, zodat we op een bepaald moment in verband met een bepaald doel een doelgroep construeren die vervolgens weer uiteen valt. Op deze wijze behoort ieder van ons tot een ontelbaar aantal doelgroepen waarvan er één actueel is op een bepaald moment. Deze gedachtegang hoeft niet 1-op-1 te worden overgenomen in het onderwijs – er bestaan voorlopig fysieke en logistieke wetten en bezwaren -, maar kan wel het creatieve denken hierover stimuleren in elke fase van het onderwijsproces.

Kennis delen

Het aloude adagium 'twee weten meer dan een' krijgt een veelbelovende invulling, zeker in combinatie met informeel leren. Een voorbeeld kan dit verduidelijken. Op school leren we op formele wijze een vreemde taal. Menige stad heeft

inwoners die de desbetreffende taal als *native speakers* beheersen. Wat ligt meer voor de hand dan om beide groepen met elkaar in contact te brengen, op school of in de lokale bibliotheek? Naast 'spreken in de praktijk' leert iedereen via kennisdelen op informele wijze elkaar en elkaars cultuur kennen.

Onderwijs Nederlands in een postmoderne wereld

Aansluiten op de belevingswereld van de leerling is het gebruikelijke begin in de didactische cyclus om hem/haar vervolgens in aanraking te laten komen met de buitenwereld. Nu worden zowel de belevingswereld van de leerling als de buitenwereld veelal geformuleerd vanuit het perspectief van de leraar Nederlands die is opgegroeid en is opgeleid binnen een mechanistisch wereldbeeld. Een postmoderne blik zou o.i. een bevrijding kunnen betekenen voor de invulling van het curriculum. Taalvaardigheid ook betrekken op tekstsoorten als sms, tweets, blogs, hyves- en facebookpagina's; en betrekken bij alle schooldisciplines waar taal een belangrijke rol speelt. Onderkennen dat grammatica- en spellingsregels normatieve, *top down* geregelde afspraken zijn en de aanpak hierop afstemmen. Naast mondeling en schriftelijk communiceren ook digitaal communiceren via sociale media en audiovisuele media een vanzelfsprekendheid laten zijn. De schriftcultuur beschouwen als één van de uitingsvormen via welke we verhalen kunnen vertellen naast de beeldcultuur van foto's, films en videoclips. En inzien dat literatuuronderwijs niet beperkt hoeft te blijven tot de Nederlandstalige literatuur noch tot de literatuur alleen.

Zijn dit geheel nieuwe invullingen van het curriculum? Ten dele. Zeker nieuw geformuleerd zijn de maatschappelijke lijnen die de invullingen onderbouwen en die de flexibele basis vormen waarop een dynamisch bouwwerk zich inhoudelijk en didactisch beweegt.

Ten slotte

Wie de veranderende didactiek en de zich wijzigende inhoud van de discipline Nederlands overziet, kan niet anders dan concluderen dat ook in het onderwijs grenzen aan het vervagen zijn, zowel de grenzen die het formele onderwijs afbakenen als de grenzen die de schooldisciplines van elkaar onderscheiden. De toekomst vraagt om docenten die hierop zijn voorbereid.

Hans van Driel
Emmeken van der Heijden